O‘ZBEKISTONDA YOSHLAR MA’NAVIY IMMUNITETINI SHAKLLANTIRISH ASOSLARI

Abduvaliyeva Dildora Abulkasimovna
Guliston davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida yoshlarning ma’naviy immunitetini mustahkamlash hamda axborot madaniyatini shakllantirishning dolzarb masalalari tahlil qilinadi. Zamonaviy axborot makonida yoshlar turli g‘oyaviy va madaniy ta’sirlarga duch kelayotgani ularning ma’naviy barqarorligi, axloqiy tanlovi va ijtimoiy mas’uliyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu nuqtai nazardan, maqolada tarbiya jarayoni an’anaviy yondashuvlardan kengayib, shaxsning mustaqil fikrlashi, axborotni tanqidiy tahlil qilishi va ongli qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirishga yo‘naltirilishi zarurligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: ma’naviy immunitet, axborot madaniyati, globallashuv, raqamli transformatsiya, yoshlar tarbiyasi, sun’iy intellekt.

Globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari insoniyat taraqqiyotining ajralmas qismiga aylanar ekan, yoshlar tarbiyasi masalasi nafaqat pedagogik, balki chuqur ma’naviy va ijtimoiy mazmun kasb etmoqda. Axborot oqimi tezlashgan, sun’iy intellekt texnologiyalari kundalik hayotga singib ketgan hozirgi davrda tarbiya tushunchasi avvalgi an’anaviy chegaralar bilan cheklanib qolmayapti. Endilikda tarbiya insonning faqat xulq-atvorini emas, balki uning ongiy barqarorligi, axloqiy tanlovi va ijtimoiy mas’uliyatini ta’minlash bilan bog‘liq murakkab jarayonga aylanmoqda.

Raqamli axborot makonida yoshlar uzluksiz ravishda turli g‘oyalar, qadriyatlar va ijtimoiy modellarga duch kelmoqda. Bu holat ularning dunyoqarashini kengaytirishi bilan birga, ma’naviy mezonlarning nisbiylashuvi, axloqiy chegaralarning xiralashuvi va ijtimoiy yo‘nalishning beqarorlashuvi xavfini ham yuzaga chiqaradi. Shu sababli bugungi kunda yoshlar tarbiyasi masalasi faqat “to‘g‘ri va noto‘g‘ri”ni ajratish emas, balki murakkab axborot muhitida ongli tanlov qilish qobiliyatini shakllantirish bilan chambarchas bog‘liqdir.

Ma’naviy tarbiya raqamli davrda insonni tashqi bosimlar, ommaviy fikr va algoritmik yo‘naltirishlar ta’siridan himoya qiluvchi ichki tayanch sifatida namoyon bo‘lmoqda. Agar texnologiyalar inson faoliyatini tezlashtirsa, ma’naviyat ushbu tezlik ichida yo‘qolib ketmaslik, shaxsiy pozitsiyani saqlab qolish imkonini beradi. Shu jihatdan, ma’naviy tarbiya globallashuv sharoitida yoshlarning ichki immunitetini mustahkamlovchi muhim ijtimoiy mexanizm sifatida qaraladi. Bugungi jamiyatda yoshlar ko‘pincha axborotga boy, biroq ma’no jihatidan bo‘sh muhitda yashamoqda. Axborotning ko‘pligi bilimning ko‘pligini anglatmasligi, tezkorlik esa har doim ham donolik bilan mos kelmasligi tobora yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Shu bois tarbiya jarayoni yoshlarni nafaqat axborotni iste’mol qiluvchi, balki uni tahlil qiluvchi, baholovchi va ma’naviy mezonlar asosida tanlov qiluvchi shaxs sifatida shakllantirishga qaratilishi lozim.

Sun’iy intellekt davrida tarbiya masalasi yanada murakkablashib, inson va texnologiya o‘rtasidagi munosabatlarga axloqiy mezonlar orqali yondashishni talab etadi. Texnologiyalar imkoniyatlarni kengaytirar ekan, insoniy mas’uliyat va ma’naviy tanlov ikkinchi planga surilib ketmasligi kerak. Aks holda, texnologik rivoj insoniylikdan ustun qo‘yilgan jamiyatda tarbiya mazmunan bo‘shashib, faqat moslashuvni ta’minlovchi vositaga aylanib qolishi mumkin [2].

Axborot oqimining chegarasizligi va tezkorligi yoshlarni bir vaqtning o‘zida qarama-qarshi g‘oyalar, qadriyatlar va ijtimoiy modellar bilan to‘qnash keltiradi. Raqamli platformalarda tarqalayotgan turli mafkuraviy qarashlar, turmush tarzi modellari va axloqiy normalar yoshlar ongida tanlov bosimini kuchaytiradi. Agar shaxsda ichki mezonlar va barqaror qadriyatlar tizimi yetarlicha shakllanmagan bo‘lsa, bunday muhit ongiy beqarorlik, ichki ziddiyat va axloqiy nisbiylikni kuchaytirishi mumkin [4]. Bu holat yoshlarning ijtimoiy xulq-atvorida qat’iylikning susayishi, mas’uliyatli qaror qabul qilishda ikkilanish va tashqi ta’sirlarga haddan tashqari moslashuv bilan namoyon bo‘ladi.

Raqamli davr sharoitida ma’naviy immunitet va axborot madaniyatini shakllantirish jarayoni institutsional mexanizmlar orqali tizimli ravishda qo‘llab-quvvatlanishi lozim. Bu borada ta’lim tizimi markaziy o‘rin tutadi. Zamonaviy ta’lim nafaqat bilim berish, balki yoshlarda tanqidiy fikrlash, axborotni saralash va baholash ko‘nikmalarini shakllantirishga yo‘naltirilishi zarur. Ayniqsa, o‘quv dasturlariga media savodxonlik, raqamli etika va axborot xavfsizligi kabi yo‘nalishlarni integratsiya qilish yoshlarning ongli axborot iste’molchisi sifatida shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, yoshlar siyosati doirasida amalga oshirilayotgan davlat dasturlari ham ma’naviy immunitetni mustahkamlashda muhim institutsional omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Yoshlarni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan ijtimoiy loyihalar, ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar va yoshlar markazlari faoliyati ularning ijtimoiy faolligini oshirish bilan birga, ongli fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi. Bunday tashabbuslar yoshlarning ijtimoiy muammolarga befarq bo‘lmasdan, jamiyat hayotida faol ishtirok etishiga zamin yaratadi.

Oila instituti ham ma’naviy immunitetni shakllantirishning asosiy ijtimoiy tayanchi hisoblanadi. Raqamli muhit sharoitida ota-onalarning tarbiyaviy roli yanada murakkablashib, ular farzandlarga nafaqat axloqiy qadriyatlarni singdirishi, balki axborot bilan to‘g‘ri ishlash madaniyatini ham o‘rgatishi zarur bo‘lmoqda. Oilada ochiq muloqot, ishonch va birgalikda axborotni muhokama qilish amaliyoti yoshlarning ongida barqaror pozitsiya shakllanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi [1].

Jamoatchilik institutlari — ommaviy axborot vositalari, nodavlat tashkilotlar va madaniy markazlar ham yoshlar ongini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, zamonaviy media makonda ijobiy kontent yaratish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni targ‘ib qiluvchi platformalarni rivojlantirish dolzarb vazifaga aylanmoqda. Chunki raqamli muhitda bo‘shliq bo‘lmaydi — agar ijobiy va sifatli kontent yetarli bo‘lmasa, uning o‘rnini past sifatli yoki zararli axborot egallaydi.

Sun’iy intellekt texnologiyalaridan ham tarbiyaviy maqsadlarda samarali foydalanish imkoniyatlari mavjud. Masalan, shaxsiylashtirilgan ta’lim platformalari, aqlli o‘quv tizimlari va interaktiv dasturlar yoshlarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ularning bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin. Shu bilan birga, sun’iy intellektdan

foydalanishda axloqiy me’yorlar va insoniy qadriyatlar ustuvorligini ta’minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli makonda yoshlar ma’naviy immunitetini mustahkamlash uchun profilaktik yondashuv ham zarur hisoblanadi. Bu, avvalo, yoshlarni zararli axborotdan himoya qilish emas, balki ularni bunday axborotni tanib olish, tahlil qilish va unga nisbatan ongli munosabat bildirishga o‘rgatishni anglatadi. Shu jihatdan “axborot gigiyenasi” tushunchasi muhim ahamiyat kasb etadi. Axborot gigiyenasi — bu insonning axborot iste’molini tartibga solish, zararli kontentdan o‘zini himoya qilish va sog‘lom axborot muhitini shakllantirishga qaratilgan ko‘nikmalar majmuasidir.

Shuningdek, yoshlar orasida raqamli muhitda ijtimoiy mas’uliyatni shakllantirish ham muhim vazifalardan biridir. Har qanday axborotni tarqatishdan oldin uning ishonchliligini tekshirish, boshqalarning huquqlariga hurmat bilan qarash, onlayn muloqotda etik me’yorlarga rioya qilish kabi ko‘nikmalar yoshlarning ijtimoiy yetukligini belgilovchi omillar hisoblanadi. Bu esa ma’naviy immunitetni nafaqat individual, balki ijtimoiy darajada ham mustahkamlashga xizmat qiladi [5].

Xulosa o‘rnida ta’kidlash joizki, globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida yoshlar tarbiyasini ma’naviy-ijtimoiy jihatdan mustahkamlash faqat alohida institutlar faoliyati bilan cheklanib qolmaydi. Bu jarayon davlat, ta’lim tizimi, oila va jamiyatning barcha qatlamlari o‘rtasidagi uzviy hamkorlikni talab etadi. Faqatgina kompleks va tizimli yondashuv orqali yoshlarning ma’naviy immunitetini kuchaytirish, axborot madaniyatini shakllantirish va ularni raqamli muhitda ongli, mas’uliyatli shaxs sifatida kamol toptirish mumkin.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida yoshlar tarbiyasi an’anaviy yondashuvlardan tubdan farq qiluvchi, murakkab va ko‘p qatlamli ijtimoiy jarayonga aylangan. Axborot oqimining keskin tezlashuvi, sun’iy intellekt asosidagi muhitning kengayishi va raqamli platformalarning ustuvorligi yoshlar ongini shakllantirishda yangi omillarni yuzaga keltirmoqda. Natijada tarbiya jarayoni faqat xulq-atvorni tartibga solish bilan cheklanmay, balki shaxsning ongiy barqarorligi, axloqiy mustaqilligi va ijtimoiy mas’uliyatini ta’minlashga qaratilgan tizimli faoliyat sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Raqamli axborot makonida yoshlar turli, ko‘pincha qarama-qarshi g‘oyalar va qadriyatlar ta’sirida shakllanayotgan bir sharoitda ma’naviy immunitet tushunchasi alohida ahamiyat kasb etadi. Ma’naviy immunitet shaxsning tashqi axborot bosimi sharoitida o‘z ichki mezonlarini saqlab qolishi, ongli va mas’uliyatli tanlov qila olishi bilan belgilanadi. U yoshlarni axborotdan izolyatsiya qilish orqali emas, balki ularni murakkab axborot muhitida mustaqil fikrlashga o‘rgatish orqali shakllanadi. Shu bois ma’naviy immunitet raqamli davrda shaxs ongining barqarorligini ta’minlovchi asosiy ichki mexanizm sifatida qaraladi.

Mazkur jarayon axborot madaniyati bilan uzviy bog‘liqdir. Axborot madaniyati yoshlarning axborotni izlash, saralash, tahlil qilish va baholash ko‘nikmalarini shakllantirib, ularni passiv iste’molchidan faol va ongli subyektga aylantiradi. Axborot madaniyati yetarli darajada rivojlangan sharoitda yoshlar manipulyativ kontent, soxta axborot va ommaviy fikr bosimiga nisbatan barqaror pozitsiyani egallay oladi [3]. Bu esa nafaqat individual, balki ijtimoiy darajada ham ma’naviy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, ma’naviy immunitet va axborot madaniyatini shakllantirish institutsional yondashuvni talab etadi. Ta’lim tizimi, oila, davlat siyosati, jamoatchilik institutlari va media makon o‘rtasidagi uzviy hamkorlik ushbu jarayonning samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan hisoblanadi. Ayniqsa, ta’lim tizimida media savodxonlik, tanqidiy fikrlash va raqamli etika ko‘nikmalarini shakllantirish, oilada ochiq muloqot va ishonch muhitini yaratish, jamiyatda esa ijobiy axborot makonini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi yoshlar tarbiyasiga yangi imkoniyatlar bilan bir qatorda yangi mas’uliyatlarni ham yuklamoqda. Ushbu texnologiyalardan ongli foydalanish, ularni tarbiyaviy jarayonlarga integratsiya qilish va insoniy qadriyatlar ustuvorligini ta’minlash zamonaviy tarbiya tizimining muhim yo‘nalishlaridan biridir.

Xulosa qilib aytganda, globallashuv sharoitida yoshlar tarbiyasini ma’naviy-ijtimoiy jihatdan mustahkamlashning asosiy yo‘li ma’naviy immunitetni kuchaytirish va axborot madaniyatini shakllantirishdan iboratdir. Ushbu ikki omil yoshlarning ongiy barqarorligi, axloqiy mustaqilligi va ijtimoiy mas’uliyatini ta’minlab, ularni raqamli muhitda ongli va faol shaxs sifatida kamol

toptirishga xizmat qiladi. Mazkur xulosalar keyingi bo‘limda sun’iy intellekt imkoniyatlarini yoshlar tarbiyasiga integratsiya qilish va zamonaviy tarbiya strategiyalarini ishlab chiqish uchun muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. - Toshkent: O‘zbekiston, 2021. - 464 bet.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. “Axborot xavfsizligini ta’minlash sohasini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. - Toshkent, 2018.

3. Qobulov I. Yoshlar ma’naviy immunitetini mustahkamlash muammolari. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. - 256 bet.

4. Yusupov Sh. Axborot makoni va yoshlar tarbiyasi. - Toshkent: Ma’naviyat, 2020. - 224 bet.

5. Giddens, Anthony. Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives. - London: Profile Books, 1999. - 104 pages.